

FUNKČNOSŤ PREKLADOV PUŠKINA V SLOVENSKEJ KULTÚRE

Mária Kusá (Bratislava)

Prítomná stať je výrazom snahy ozrejmiť premeny funkcií prekladov z tvorby A. S. Puškina v čase, teda úsilím porozmýšľať o jeho fungovaní v slovenskom kultúrnom priestore. Uvažovaní o prekladoch Puškinových textov je na sklonku 20. storočia neúrekom, pričom, celkom pochopiteľne, časť z nich súvisí práve s okrúhlym jubileom (1799 – 1999). Veľká časť z nich je jasne orientovaná na konkrétne problémy interpretácií a následných poetologických riešení.

Posledný deň rusistických rokovaní v Bratislave (IX. medzinárodný kongres MAPRJAL–u) v auguste 1999 potvrdil predpoklad dôležitosti opakovaného formulovania otázky funkčnosti prekladov, pretože v niekoľkých príspevkoch odzneli celkom ahistorické konštatovania, vychádzajúce iba z apriornej hypotézy o „vedúcej úlohe“ Puškina (aj) v prekladaní z ruskej literatúry.¹ Týkalo sa to práve slovenského priestoru, napriek tomu, že slovenská rusistika už pár desaťročí konkrétnym výskumom dokazovala (E. Panovová, A. Popovič, D. Ďurišín)² zložitosť Puškinovej pozície medzi prekladmi z ruskej literatúry.

Aj pri literárnohistorickom uchopení tejto – zdanlivo parciálnej oblasti – problematiky prekladania z ruskej literatúry si treba znovu pripomenúť, že sú to práve súradnice troch systémov, v ktorých a cez ktoré funguje každá literatúra (a teda aj jej súčasť – prekladová literatúra): súradnice systému národnopolitického, sociokultúrneho a literárneho.³ Dôležité je zorientovať sa preto vo vnútro a mimoliterárnych okolnostiach, ktoré do utvárania medziliterárnych vzťahov, a to nielen medzi literatúrou ruskou a slovenskou, a nielen v prípade prekladov A. S. Puškina, vstupovali zásadným spôsobom.

Áké sú teda tie okolnosti a súvislosti, ktoré sa podieľajú na situovaní prekladov A. S. Puškina v spomínaných troch systémoch? Budeme pri tom jednak vychádzať z pramenných materiálov a kľúčových literárnohistoric-

---

¹ Puškinologické príspevky kongresu vyšli v osobitnej publikácii materiálov *Náš Puškin*. Nitra, MAPRJAL a ARS 1999.

² Popovič, A.: *Ruská literatúra na Slovensku v rokoch 1836–1875*. Bratislava, V SAV 1961, 156 s. Panovová, E.: *Puškin v slovenskej poézii do r. 1918*. Bratislava, V SAV 1966, 257 s. Ďurišín, D.: *Slovenská realistická poviedka a N. V. Gogol*. Bratislava, V SAV 1966, 239 s.

³ Bednárová–Kenížová, K.: *Miesto a funkcia prekladu v kultúre národa*. In: *Kapitoly z dejín a teórie umeleckého prekladu na Slovensku II*. ÚSvL SAV, Bratislava 1994, s. 8.

kých prác (J. Felix, E. Panovová, A. Popovič, M. Tomčík)⁴, jednak sumarizovať zistenia autorského kolektívu publikácie *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836—1996*.⁵

Soňa Lesňáková pri uvažovaní o prvých desaťročiach prekladania z ruskej literatúry konštatuje všeobecný fakt: „Pre kultúru a literatúru malého neslobodného národa sa ako ideál javila spriaznenosť a genetická i jazyková blízkosť veľkého ruského národa a jeho naširoko sa rozvíjajúca literatúra. V inojazykovom, no jednako zrozumiteľnom slove tejto literatúry a vo vedomí spolupatričnosti sa rodila idea slovanskej vzájomnosti a rusofilstvo predstaviteľov našej národnej kultúry, tým aj nádej na sebazáchovu — i motívy záujmu o ruskú literatúru, jej čítanie, prekladanie i publikovanie.“⁶ Tento rozsiahlejší citát je z hľadiska vytýčenej témy nášho uvažovania príznačný – explikuje totiž súradnice Puškinovej nejednoznačnej recepcie najmä v 19. storočí napriek uvedomovaniu si jeho umeleckého potenciálu.⁷

Fakticky už začiatky prekladania z ruskej literatúry sú späté predovšetkým s vytýčenou ideou slovanskej vzájomnosti, ktorá vznikala medzi českými a slovanskými literátmi (P. J. Šafárik, J. Kollár) aj ako istá obrana proti podceňovaniu slovanských národov. A práve táto súvislosť národnopolitického a socio-kultúrneho systému zohrávala temer do konca 19. storočia dominantnú úlohu v procese prekladania, pričom konkrétnym dopadom na sféru literárneho systému bol práve výber autorov a textov.

V tomto zmysle Puškin nemohol byť najvhodnejším autorom, aj keď ho medzi prvými slovenskými pokusmi o preklady nachádzame: svedčí o tom Kuzmányho preklad *Petrohrad* časti autorského úvodu k poéme

4 Felix, J.: Slovenský preklad v perspektíve histórie a dneška. In: *Romboid*, 3, 1968, č. 2, s. 3–10; č. 5–6, s. 80–94.

Panovová, E.: Puškin v slovenskej poézii do roku 1918. Cit. d.

Panovová, E.: *Ruská a sovietska poézia na Slovensku (1918–1938)*. Bratislava, Veda 1983.

Panovová, E.: *Stopäťdesiat rokov slovensko-ruských literárnych vzťahov*. Bratislava, Veda 1994.

Tomčík, M.: Preklad a vzťah slovenskej medzivojnovej literatúry k iným literatúram. In: *Slovenská literatúra*, 23, 1976, č. 1, s. 39–55.

5 Lesňáková, S.: Na počiatku bolo slovo... (1836–1918), s. 7–40.

Kusá, M.: *Hĺbka a šírka záberu (1918–1938)*, s. 41–65.

Tesařová, J.: *Emancipácia slovenského prekladu z ruskej literatúry (1939–1945)*, s. 66–80.

Pašteková, S.: *Transformácie obrazu ruskej literatúry (1945–1970)*, s. 81–96.

Maliti, E.: *Zrkadlenia v priestore – sovietsky mnoholiterárny fenomén (1971–1990)*, s. 97–131.

Kusá, M.: *Situácia znovu neprirodená (1900–1996)*, s. 132–139. In: *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836–1996*. Bratislava, ÚSVL SAV 1998.

6 Lesňáková, S.: Cit. štúdia, s. 8.

7 Bližšie o tom napr. Jirásek, J.: *Ruské vlivy v slovenskej literatúre*. *Prúdy*, 9, 1925, s. 141–151, 273–283.

Medený jazdec. Ako uvádza S. Lesňáková, preklad, ktorý publikoval Kuzmány v almanachu Hronka v roku 1838, doplnil v tom istom roku ešte v ruštine, ale transkribovane do latinky prepísanou *Smrťou Olega*. Tento kontext je teda dôležitý pri identifikovaní fungovania tohto prekladu, či intencie, ktorú do prekladu i publikácie Kuzmány ako prekladateľ a editor vložil.

Jozef Felix vo svojej, pre vývin slovenského myslenia o preklade kľúčovej štúdií *Slovenský preklad v perspektíve histórie a dneška*⁸ v hodnotení Kuzmányho počinu smeroval k funkcii vývinovotvornej, stimulatívnej (ale v zmysle príznaku novej orientácie v pomere k svetovej literatúre), zdôvodniteľnej jednak temer minimálnym časovým odstupom medzi vznikom originálneho a preloženého textu, jednak „orientáciou na veľké zjavy literatúr slovanských“. Felix teda podčiarkuje oba momenty: slovanskosť (v tom istom čase Kuzmány publikoval aj Mickiewicza) i „veľkosť“ autora. Ako sme už naznačili v neskorších obdobiach paradoxne vedomie Puškinovho miesta v literatúre neznamenalo jeho dominantné postavenie v prekladoch. Preklady Puškina i Mickiewicza sa však stávajú dôležitou súčasťou utvárajúcej sa recepčnej situácie (tak ako ju chápe L. Vajdová)⁹ voči prekladovej literatúre ako takej, ale aj pre postupné konštituovanie predstavy o jednotlivých literatúrach v slovenskom kultúrnom priestore.

Fakt, že v istom období v 19. storočí sa slavianofilský A. S. Chomiakov prekladal viac ako Puškin je v slovenskej rusistike nielen dôkladne interpretovaný, on na druhej strane fakticky problematizuje diferenciaciu funkcií umeleckého prekladu podľa K. Kenížovej–Bednárovej:¹⁰ keďže v nej absentuje „ideologická“ funkcia, o funkcii prekladov Chomiakova sa dá uvažovať ako o retardačnej. Treba si však postaviť otázku, či je možné takto pomenovať, určiť, formulovať funkciu, vyplývajúcu zo spoločensko-historických súvislostí.

Po nenaplnení slovenských nádejí na politickú a národnú slobodu sa recepčná situácia posúva do zreteľne polarizovanej polohy: skazenosť, úpadkovosť Západu oproti blízkeму a čistému slovanskému Východu. Ako konštatuje Felix, práve na tejto báze sa mnohí štúrovci (aj Štúr) „stali... nedôverčivými ešte aj k tak výsostne ruským zjavom ako bol Puškin.“ A to práve pre jeho nedostatočne explicitnú „slovanskosť“. Popritom aj spomínané Kuzmányho preklady v Hronke akcentujú v prekladoch „silu“ Ruska, aj keď v tomto prípade prostredníctvom konkrétneho obrazu Petra a Petrohradu ako znaku „pevného a večného Ruska“.¹¹ Práve také totiž mohlo byť

⁸ Felix, J.: Cit. štúdia.

⁹ Vajdová, L.: Recepčná situácia a preklad. In: K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku III. Bratislava, ÚSL SAV 1995, s. 19–48.

¹⁰ Bednárová–Kenížová, K.: Cit. štúdia, s. 9–10.

¹¹ Felix, J.: Cit. štúdia.

oporou malých slovanských národov bez realizovanej štátnosti, práve také mohlo – sprostredkovane – determinovať aj výber textov na preklad. Kuzmányho aktivity teda vlastne priniesli predovšetkým prítomnosť Puškina vo vedomí slovenského poučeného čitateľa (aj keď takých nebolo mnoho), napriek tomu, že fakticky až do polovice 90. rokov sa ako autor temer prekladateľsky „nevyužíval“. Množstvo iných (z dnešného hľadiska nezaujímavých) ruských literárnych textov tohto obdobia bolo totiž naozaj skôr „použitých“ ako preložených v záujme vseslovanskej myšlienky.

Najmä 50. roky 19. storočia prinášajú demotiváciu, a tým aj ústup národných aktivít – aj vzhľadom na nesplnenie prísľubu rovnosti národov z roku 1848. Implikuje to prehĺbenie a podporu rusofilských nálad na jednej strane, na druhej strane to z hľadiska výberu na preklad paradoxne znamená často texty druhoradého, z hľadiska vývinového procesu (ruského i slovenského literárneho života) marginálneho charakteru. V popredí záujmu sa ocitajú texty postrádajúce akýkoľvek náznak kritického ostňa voči oficiálnej moci a ideológii vtedajšieho Ruska.

Z hľadiska našej témy je to preklad temer nerefektovaného textu *Pohľad na Kaukaz. Vypravuje ve svém cestopisu Puškyn*.¹² Zrejme práve pre jeho primárne neideologickú orientáciu.

60. roky znamenajú oživenie, ktoré súvisí aj s inštitúciou Matice slovenskej ako v tom čase prirodzenou kultúrnou reprezentantkou slovenského etnika. Od roku 1860 vychádzal časopis Sokol P. Dobšinského (1860–1962) a následne V. Paulíny Tótha, od roku 1870 Orol, faktický predchodca Slovenských pohľadov. „Praktickosť“, „pragmatickosť“ najmä pri výbere na preklad bola celkom pochopiteľná, vlastne v tomto období slávi aj Chomiakov vo svojom „boji“ s Puškinom najzreteľnejšie víťazstvo (v rokoch 1851–1870 to predstavuje pomer 13:5). Puškin je totiž príliš nejednoznačný, mnohovrstevnatý.¹³ Problematickosť prekladov Puškina v skúmanom období demonštruje E. Panovová, keď uvažuje o ojedinelých prekladoch jeho próz (*Chumelica a Panička – sedlička*)¹⁴. Podľa nej¹⁵ ich prekladové osudy, lepšie povedané ich absencia spätne vypovedá o smerovej príslušnosti a charaktere spomínaných textov: že totiž ide o „romantické novely

¹² Slovenské noviny, 24. 8. 1854, č. 99, s. 396.

¹³ V slovenskom kultúrnom priestore sa týchto otázok, aj keď nepriamo, dotkol Škultéty, J.: Alexander S. Puškin. Slovenské pohľady, 19, 1899, s. 345–351, 414–417, 547–557, 612–624; Štefanek, A.: A. S. Puškin. Hlas, 2, 1899, s. 341–345, 380–386 i J. Jirásek v už citovanej štúdií z roku 1925. Vedome a explicitne sa tomuto problému v modernej slovenskej rusistike okrem už spomínaných (Panovová, Lesňáková) venuje predovšetkým Eliáš, A.: Chronotopické aspekty typológie hrdinu ruskej romantической lyriky. Slovak Review, 6, 1997, č. 2.

¹⁴ Sokol 3, 1864, s. 170–175, 186–195.

¹⁵ Puškinova próza na Slovensku. In: 150 rokov slovensko-ruských literárnych vzťahov. Cit. d., s. 108.

s realistickými prvkami“. V slovenskom literárnom živote predrealistického obdobia boli recepcnou prekážkou realistické črty, v neskoršom období sa zas slovenská próza vyvíjala v línii, pre ktorú boli romantické črty Puškinových próz neakceptovateľné.

Soňa Lesňáková upozorila na fakt, že, ako to konštatoval P. Liba v knihe *Čítanie starých otcov 1848–1918*, aj v 70. rokoch súčasťou prekladových textov v rozličných ľudových edíciách bola i ruská literatúra, paradoxne prezentovaná často práve „veľkými“ menami (Puškin, Gogol', Turgenev, Tolstoj, Čechov).¹⁶ Prekladatelia si v tomto prípade uvedomovali, že umelecká sila je čitateľnejšia pre prostého nepoučeného recipienta ako apriorne ideologizujúca spisba. Tento fakt je tak aj čiastočne demýtizujúcim vo vzťahu k vnímaniu ruskej literatúry ako tej, ktorej recepcná situácia vždy favorizuje „vysokú“ literatúru oproti „čítaniu“.

V období realizmu v slovenskej literatúre, teda koncom 19. a začiatkom 20. storočia významnú úlohu zohrávajú – aj v zmysle funkcie prekladov – časopisecky publikované preklady. Funkcie prekladov logicky potom súvisia nielen s vnímaním významu prekladovej tvorby či dokonca s konkrétnou orientáciou časopisu na konkrétne národné kultúry, ale aj s vnímaním funkcie literatúry vôbec – v širšom aspekte. Programovo sa však výber prekladovej literatúry (aj Puškinových textov) v tomto období orientuje na funkciu vývinovotvornú, hoci tá môže mať práve v závislosti od charakteru periodika (Slovenské pohľady, Slovenské noviny, Národné noviny, neskôr Dennica, Prúdy, Hlas) rozličnú náplň.

V medzivojnovom období po základnej zmene spoločensko-kultúrnych a národno-politických súvislostí postupne dochádza aj k uvedomovaniu si prekladu ako samostatnej tvorivej činnosti, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou kultúry emancipovaného národa a ukazovateľom stupňa jeho vývinu smerom navonok. Hovorí sa už nielen o funkcii prekladu ako informátora, prostredníka komunikácie so svetom ale aj ako indikátora stavu národnej kultúry. Špecifické postavenie má v tomto ohľade v prekladoch „materializovaná“ predstava ruskej literatúry v slovenskom kultúrnom priestore, pretože sa v nej ako v súčasť kultúry stretávajú a môžu konfrontovať aj protichodné tendencie: spomínané tradičné rusofilstvo a dosah hlasisticky orientovaných aktivít.

Situácia sa mení aj vzhľadom na konštituovanie zázemia: ide o zmeny inštitucionálne, profesné a profesionálne – vzniká SPKK (Spoločnosť

---

¹⁶ Pars pro toto: Puškin, A. S.: Ja som prežil svoje túženia. In: Tatran. Slovenský národný zábavník na rok 1871. Skalica 1872, s. 233; Tenže: Ozon, Pätnásťročný básnik, Ex ungue Leonem. Prel. B. N. Nezabudov. In: Tatran, Slovenský národný zábavník na rok 1872. Skalica 1872, s. 87–88. Jirásek v citovanej štúdií (s. 143) zdôrazňuje, že tento aspekt v článku Alexander Sergejevič Puškin (Národné noviny, 11, 15. 6. 1880, č. 69, s. 1–4) vyzdvihol aj S. H. Vajanský, pre ktorého to bol znak „čistého slovanstva“, čoho „najlepším dôkazom sú vraj prostí ľudia, z ktorých mnohí znajú Puškina z pamäti“.

priateľov krásnych kníh 1927), implikujúca potrebu množstva prekladových textov rozličnej proveniencie, formuje sa prekladateľský zbor Maticy slovenskej (1933), vzniká množstvo vydavateľstiev a následne edícií, vydávajúcich i ruskú prekladovú literatúru (v medzivojnovom období je to zhruba 200 kníh ukrajinských a ruských autorov). Postupne sa profilujú aj prekladateľské a editorské osobnosti ako aj osobnosti reflektujúce preklad ako súčasť národnej kultúry.

Aký je v tejto situácii Puškinov ohlas na Slovensku? Postupne sa slovenská kultúra snaží „splácať“ svoje podližnosti voči Puškinovi, aj keď to robí naozaj pozvoľna. (Pri tomto autorovi sa možno ešte viac ako pri iných akcentuje, stransparentňuje L. Novomeským, M. Chorváthom, J. Felixom a neskôr D. Ďurišinom formulovaná dominujúca funkcia prijímajúceho kontextu.) Do medzivojnového obdobia spadá aj puškinovské výročie, ktoré zaiste stimulovalo „ruch“ okolo autora či už ide o jeho preklady (v slovenskom prípade preklady J. Jesenského) alebo uvažovanie o ňom.

Z hľadiska vývinu prekladania a funkcie prekladu ako samostatnej literárnej aktivity má významné miesto aj Puškin Martina Braxatorisa–Sládkovičova v Slovenských pohľadoch (1924), ktorý sa vinie fakticky celým ročníkom (čísla 4, 5, 6–8, 9) a prináša tak do slovenskej recepcie inonárodných literatúr – v súvislosti s Puškinom – fenomén „osobného“ prekladateľa. Sládkovičov sa podpisoval aj pod všetky poznámky, ktoré dopĺňajú čitateľské poznanie: kde autor žil a tvoril, k čomu sa prekladaný text vzťahuje. Jednak sa tak utvrdzoval poznámkový aparát ako súčasť prekladov istého typu, jednak sa artikulovaním tohto textu ako priznávajúceho sa k svojej „prekladovosti“ problematizovala „blížkosť“ ruského kontextu, často prezentisticky do dejín prekladu podsúvaná.

Popri časopiseckom výbere Sládkovičova v Pohľadoch a jeho knižnej realizácii *Výbor z básní Puškina, Lermontova a Mickiewicza*¹⁷ (1929) je pre ďalšie uvažovanie dôležité aj reflektovanie prekladov J. Jesenského, ktoré vychádzalo, zdá sa, čisto z literárnych pohnútok blízkosti autorských poetík.¹⁸ Týmto sú Jesenského preklady v širšom kontexte dovtedajších prekladov výnimočné. Parafrázujúc Panovovu¹⁹ preklady Puškina v medzivojnovom období síce môžu byť iniciované mimoliterárnymi okolnosťami, v každom prípade však aj potrebami na jednej strane a možnosťami súdobej slovenskej poézie (literatúry) na strane druhej so snahou prekonať vlastné tvarové, výrazové a tematické obmedzenia.

17 Martin, *Nová knižnica* 1929, 123 s. Prel. Martin Braxatoris–Sládkovičov a iní.

18 Z poézie A. S. Puškina. Martin, *Matica slovenská* 1937, 254 s. Prel. Janko Jesenský. Doslov Sanislav Mečiar.

19 *Preklady z Puškinovej poézie v poprevratovom období*. In: *Ruská a sovietska poézia na Slovensku (1918–1938)*. Cit. d.

Popri vývinovotvornej, stimulatívnej a komplementárnej funkcii v predchádzajúcich obdobiach sa v medzivojnovom období posilňuje (vo vzťahu k tzv. klasickému dedičstvu) ambícia a následne aj poznávacia funkcia prekladových textov, pričom sa má na mysli estetický rozmer tohto poznania.

V zložitom období rokov 1939–1945 bolo publikovaných 69 preložených kníh z ruskej literatúry a množstvo časopiseckých prekladov (Elán, Tvorba, Živena, Kultúra a pod.). Napriek presile klasickej spisby v prekladoch (dominuje F. M. Dostojevskij) Puškinovi tento čas veľmi „nesvedčí“, aj keď vychádza (1943) Jesenského preklad *Eugena Onegina* v matičnej knižnici Slovenských pohľadov (zv. 81) a zároveň ako súčasť radu Čítanie študujúcej mládeže (zv. 81), v tom istom roku v Prekladovej knižnici Matice slovenskej ako 32. zväzok nový Vavrov preklad *Pikovej dámy* a na konci vojny ďalšie Braxatorisovo vydanie textu *Andrej Dubrovský* (1945).

K akým zmenám vo fungovaní prekladov A. S. Puškina dochádza v slovenskom kultúrnom priestore po roku 1945 a najmä po februári 1948?

Vzhľadom na celkový spoločensko–politický vývin je v prekladoch po roku 1948 pochopiteľná kvantitatívna prevaha textov ruskej a sovietskej proveniencie, a v rámci nej zas silná prevaha textov súdobých nad textami klasického typu. Ako konštatuje v súvislosti s prekladmi klasických textov S. Pašteková, pozornosť sa obracala predovšetkým k tzv. overeným hodnotám veľkých autorov, „...v tvorbe ktorých bolo možné akcentovať sociálny moment, upozorniť na nedostatky spoločenského zriadenia (ruskej cárskej monarchie), teda interpretovať klasické dielo alebo postoje autora (...) ,ideologicky výhodným‘ a náležitým spôsobom“.²⁰

Motivácia sa tak oproti slavianoфильskému vyhýbaniu sa kritike i hlasitickému pragmatizmu pootočila, zase však bola riadená istými ideologickými obmedzeniami. Edične sa využívali „veľkí“ autori skôr menej: v Puškinovom prípade sa koncom 40. rokov, ale aj v prvej polovici 50. rokov vydávali v podstate výbery z už preložených skorších prekladov (J. Vavro, J. Jesenský, M. Braxatoris–Sládkovičov) a pomerne veľa prekladov – predovšetkým výberov rozličného charakteru a intencie²¹ – usilovného Ruda Brtáňa. Rozširuje sa aj druhovo–žánrový diapazón prekladaných textov: rozprávky, malé tragédie, poémy, umelecká próza.

²⁰ Pašteková, S.: Cit. štúdia, s. 85.

²¹ Poltava. Výbor z epiky. Martin, Matica slovenská 1947, 226 s. Prel. Rudo Brtáň.; Bachčisarajský vodomet a Kaukazský zajatec. Bratislava, Obroda 1949, 68 s.; Spolu s J. Jesenským, J. Poničanom, M. B. Sládkovičovom, P. O. Hviezdoslavom a J. Hrončom Výbor z diela. Bratislava, Štátne nakladateľstvo 1949 a s J. Jesenským, J. Poničanom a J. Vavrom Zvuk o mne poletí. Populárna antológia z diela A. S. Puškina. Martin, Matica slovenská 1949, 362 s.

Aj Puškin a Lermontov sú v 50. rokoch v knižných vydaniach často dopĺňaní článkami, doslovmi, doplňujúcimi a „usmerňujúcimi“ biografickými materiálmi, nezriedka ruskej proveniencie.²² Prekladateľsky vo vzťahu k Puškinovi treba spomenúť, okrem už uvádzaných, dve výrazné osobnosti prekladania z ruskej literatúry tohto obdobia Zoru Jesenskú (prevažne dramatické texty) a Jána Ferenčíka (prevažne próza). Doteraz mimo zorného uhlu analytických pohľadov ostáva stále koncepcia i intencia prekladateľskej interpretácie Puškinových rozprávok z pera H. Križanovej–Brindzovej (vychádzali samostatne, v roku 1961 vyšli v edícii Zlatý kľúčik vydavateľstva Mladé letá).

V období (1971–1990) ktoré sa vnútorne rozpadá na 70. a 80. roky sa znovu stáva dominantným ideologický moment. Pars pro toto: Realistická línia klasického dedičstva – v prípade Puškina prózy – vychádzala v tomto období v „inštitucionalizovanej“ podobe povinnej literatúry v edícii Čítania študujúcej mládeže vydavateľstva Tatran (znovu *Kapitánova dcéra* vo Ferenčíkovom preklade – 1971, 1977).

Rozmach slovenskej teórie prekladu (veď aj Popovič vedecky debutoval ako rusista „recepčného“ typu...) priniesol (okrem iného) postupné upevňovanie statusu prekladu a prekladania. Jedným z dôkazov je aj edícia vydavateľstva Slovenský spisovateľ *Preklady významných slovenských básnikov–prekladateľov* (M. Válek, J. Smrek, V. Mihálik, V. Turčány, L. Feldek, J. Kostra, J. Stacho, V. Reisel, Š. Žáry, J. Majerník). V tomto zmysle je z hľadiska predmetu štúdie zaujímavá najmä publikácia Smrekových *Prekladov* (1978), v ktorej sa objavujú jeho preklady Puškinovej poézie z 50. rokov.

Významným edičným úsilím vydavateľstva Tatran v tomto období, ako na to upozorňuje E. Maliti, je ambícia nového, „generačného“ prekladania ruskej klasiky. Pravda pojem generačný je často problematizovaný širokým vekovým diapazónom prekladateľov, aj keď cieľom bolo „skomunikatívniť, zmodernizovať“ prekladové texty, reálny výsledok bol často problémový. Takýto ohlas stretol aj *Eugena Onegina* Ivana Kupca, ktorý sa prvýkrát objavil vlastne ako tretí (a stále nevelmi úspešný) pokus o slovenský preklad románu už v roku 1973 (Tatran)²³. Napriek „zlatofondovým“ vydaniam klasiky v prvej polovici 80. rokov sa záujem o ňu mení a transformuje – roku 1982 vychádza síce takto 3–zväzkový Puškin²⁴, ale zrejme

²² Pars pro toto: Blagoj, D.: Puškinova „Kapitánova dcéra“. In: PUŠKIN, A. S.: Kapitánova dcéra. Bratislava, Slovenské nakladateľstvo detskej literatúry 1953, s. 108–117.

²³ Puškin, A. S.: Eugen Onegin, Bratislava, Tatran 1973, 288 s. Prel. Ivan Kupec. Štúdiu napísala Enia Panovová.

²⁴ Puškin, A. S.: Lyrika, poémy a rozprávky. Preložil I. Kupec, L. Feldek, J. Ferenčík, J. Buzássy, H. Križanová–Brindzová. Úvodnú štúdiu napísal M. Rúfus, 512 s. Tenže: Eugen Onegin, Boris Godunov a iné. Preložil I. Kupec, J. Lenko, M. Rúfus, 352 s. Tenže:

práve pre vnútornú nehomogénnosť funkcií, ktoré prekladatelia svojimi koncepciami implikovali, bol aj jeho dosah a reflexia rozporuplná.²⁵

Po roku 1990, po pochopiteľnom, ale o to nemenej dramatickom páde prekladovej literatúry ruskej proveniencie z umelého piedestálu z 30 kníh (24,4%) v roku 1990 na 3 knihy (1,62%) v roku 1996 – a táto úroveň sa fakticky posledné roky udržuje (2–4 tituly) – sa práve ako „najvernejší“ prekladatelia vo vzťahu ku knižným vydaniám ruskej literatúry prejavili prekladatelia poézie – básnici L. Feldek (A. S. Puškin)²⁶, J. Zambor (M. Cvetajevová, G. Ajgi, chystaný Puškin), J. Štrasser (J. Brodskij, V. Burič). Hypoteticky možno usudzovať, že ich sila zotrvať pri autorovi vyplýva práve z možnosti osobnostne ho interpretovať, funkčne a koncepcne orientovať preklad podľa vlastného, dnes (okrem všemocného tlaku trhu) ničím iným nedeformovaného postoja. V jasne čitateľnej a svojim spôsobom vyhrotenej interpretácii Feldek vo svojom Puškinovi dôsledne uplatnil svoju predstavu funkcie prekladu ako samostatnej literárnej aktivity takým uchopením textu, ktorého ambíciou je fungovať v slovenskom kultúrnom priestore v konkrétnom čase, tak ako fungovali Puškinove texty na jeho súčasníkov – teda aj novátorsky a šokujúco. Takýto postoj prirodzene provokuje rad vecných i emotívnych reakcií.

Vydavateľské prostredie akoby sa na Slovensku v poslednom desaťročí až úzkostlivo bránilo novým, neovereným menám – aj preto možno pozorovať návrat ku klasike (vydavateľstvo Hevi – edícia Stálice) na jednej strane, na strane druhej paradoxne – práve pri prekladovej literatúre ruskej proveniencie a dnes v čase samostatných štátnych celkov – rastie význam českého kontextu vzhľadom na väčšiu diferencovanosť trhu a vydavateľstiev. To je ale úvaha pre iné miesto a inú príležitosť.

Kapitánova dcéra, Piková dáma a iné. Prel. J. Ferenčík. Chronológia života a diela zostavila S. Semaková, 384 s. Všetky tri zväzky v edícii Zlatý fond svetovej literatúry (zv. 55–57), Bratislava, Tatran 1982.

- 25 Najmä Zambor, J.: Nové preklady A. S. Puškina do slovenčiny. In: Slovenské pohľady 100, 1984, č. 2, s. 48–61. Ferenčík, J.: Puškin aktuálny alebo aktualizovaný? Úvaha o nových a staronových prekladoch Puškina. In: Slovenská literatúra, 36, 1989, č. 2, s. 176–181.
- 26 Puškin, A. S.: Severná ruža. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1995, 119 s. Z ruských originálov vybral a preložil Ľubomír Feldek. Doslov napísal Ľubomír Feldek.

